

С. М. Ткаченко,
здобувач, Дніпропетровський державний аграрний університет

СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ СТІЙКІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті встановлено, що у кожному соціальному утворенні існує система управління, яку треба вивчати в статичній (структурі) і динамічній (процесі управління). При цьому основною системою управління є процес менеджменту, здатний об'єднувати різних менеджерів з метою досягнення вищих економічно стійких результатів своєї діяльності.

It is set in the article, that in every social formation there is control system, that is necessary to be studied in statics (structure) and dynamics (management process). Thus basic control system is a management process capable to unite the different operating of managers under the aim of achievement of higher economically proof results of the activity.

ВСТУП

Реформування в аграрній економіці України значно вплинуло на управління підприємствами. Негативні зміни і значне ускладнення вирішуваних завдань посилюють роль наукового управління стійкістю соціально-економічних процесів з метою забезпечення високої ефективності усіх видів підприємницької діяльності. Відставання ефективності сільського господарства України від економічно розвинутих країн зумовлюється багатьма чинниками, серед яких провідне місце займає саме недосконале управління стійкістю підприємствами. Необхідний пошук найефективніших важелів та інструментів ведення виробничо-господарської діяльності. Саме управлінська діяльність сприяє забезпеченню стійкості на внутрішньому і зовнішньому ринках, якості інституційних і структурних змін, здатності до адаптації в умовах жорсткої конкуренції.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом віків думка про ефективну діяльність підприємств, починаючи від особистого господарства і закінчуючи державним управлінням, була предметом дослідження практиків і вчених-економістів, соціологів, істориків, політиків, правознавців тощо. Людство нагромадило величезний досвід і теоретичні знання з управління на всіх рівнях. Відомі різні концепції, теорії, вчення, наукові школи управління, розроблені багатьма поколіннями вчених різних країн. В історії управлінської думки неодноразово здійснювалися спроби інвентаризації ідей управління у минулому, аналіз їхнього стану

та ефективності тепер, а також прогнозування появи парадигм управління стійкістю підприємств як економічного процесу в майбутньому. Незважаючи на високий рівень та різноманітність зарубіжних досліджень з питань управління, які базуються на загальній теорії систем, розроблені в них положення щодо організації такого управління в Україні навряд чи можна використовувати у незмінному вигляді. Українські підприємства і українська економіка значно відрізняється від економіки розвинутих зарубіжних країн, хоча їх досвід та деякі аспекти застосування є безперечними.

Вперше систематизований інтерес до управління був відмічений у 1911 році. Саме тоді Фредерік У. Тейлор опублікував свою книгу "Принципи наукового управління", що традиційно вважається початком визнання управління як науки і самостійної галузі дослідження. І хоча цей процес відбувався складно й неоднозначно певні концепції і прийоми, що виникли у рамках цих шкіл, використовують найпрогресивніші сучасні підприємства. Більше того, наукові положення шкіл перетинаються у питаннях теорії і практики, а елементи всіх цих підходів можна відшукати в рамках одного підприємства.

Період систематизації управління як економічного процесу, становлення і розвиток його основних наукових шкіл характеризувався формуванням підходів щодо розгляду його суті і змісту управління. На сьогоднішній день найчастіше виділяють чотири основних підходи: функціональний, системний, ситуаційний та процесний [4; 5; 7]. Деякі автори додають ще цільовий підхід. Саме

ці підходи, на нашу думку, формують початок розвитку управління стійкістю підприємств як економічним процесом.

Вагомішою складовою у вивченні управління стійкістю підприємства як економічним процесом є, на нашу думку, системний підхід. У концепції системного підходу підприємство розглядається як відкрита система, що містить сукупність взаємопов'язаних елементів, зорієнтованих на економічну стійкість в умовах зовнішнього середовища, що постійно змінюється. Розгляд підприємства як системи дає можливість розглядати його з позиції відвертості, синергії і ентропії. Отже, на нашу погляд, застосування системного підходу передбачає: розгляд усіх елементів системи у взаємозв'язку; визначення цілей і критеріїв функціонування механізму економічної стійкості; підпорядкування встановлених критеріїв загальній меті. Використання системного підходу при побудові й функціонуванні механізму економічної стійкості забезпечує цілеспрямовану і високоефективну взаємодію всіх його елементів.

Помітний вклад у теорію менеджменту зробив ситуаційний підхід, який орієнтує менеджерів на використання можливостей прямого прикладання науки до конкретних ситуацій і умов, на основі вивчення змінних ситуацій і того, як вони впливають на економічний процес. Цей підхід передбачає використання конкретних прийомів та методів вирішення завдань і досягнення цілей підприємства. Ситуаційне управління стійкістю як економічним процесом передбачає прийняття управлінських рішень не відповідно до встановлених планів роботи, а в міру виявлення потенційних проблем. Крім того, ситуаційний підхід потребує децентралізації у використанні управлінських функцій. Це забезпечує необхідну адаптивність і гнучкість організаційної структури, швидку реакцію на умови, які постійно змінюються, максимальне використання творчої активності працівників тощо.

У ринковій економіці зростає роль функціонального підходу у контексті дослідження управління стійкістю як економічним процесом, що розглядається як безперервна серія взаємопов'язаних управлінських функцій, які становлять основу для розподілу управлінської праці, організації процесів управління, формування організаційних структур і в кінцевому підсумку — створення функціональних видів менеджменту.

Цільовий підхід як науково обгрунтована структуризація цілей підприємства ставить перед функціональними системами конкретні цілі і завдання, не обмежуючи при цьому самостійності цих систем, можливої кооперації різних ланок підприємства, забезпечуючи гнучкість, динамічність структури управління підприємства і, зокрема, забезпечення його економічної стійкості. Таким чином, цільовий підхід до забезпечення економічної стійкості підприємств створює передумови для узгодження формальних і неформальних відносин між різними функціональними ланками підприємства.

Процесний підхід передбачає розгляд підприємства як об'єкта управління у вигляді процесу залежно від тієї конкретної проблеми, яка у теперішній момент вирішується. Процесний підхід дає можливість менеджеру структурувати усі здійснювані у межах підприємства

професійні дії в їх логічній послідовності, пов'язуючи вхід з виходом системи. Таким чином, управлінський процес починається з моменту контактів з постачальниками ресурсів, що надходять на підприємство, і закінчується моментом передачі результатів своєї діяльності споживачеві. При цьому розглядаються не окремі елементи підприємства чи функціональні ділянки, а окремі і відносно ізольовані процеси або процесні блоки.

На наш погляд, системний підхід має перевагу над ситуаційним. Він використовує всі існуючі в управлінні підходи, хоча необхідно підкреслити, що ситуаційний підхід до формування механізму економічної стійкості підприємств передбачає оцінку і облік домінуючого впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища при прийнятті менеджерами управлінських рішень. Якщо процесний і ситуаційний підходи у менеджменті доцільніше застосовувати у стабільній обстановці та у процесі планомірної діяльності менеджера, то ситуаційний підхід частіше використовують саме у нестандартних і непередбачуваних ситуаціях, що притаманні сучасним умовам господарювання економічно стійких підприємств.

Таким чином, усі ці підходи щодо визначення змісту економічно стійкого функціонування підприємства вирішували на кожному етапі свого розвитку проблеми інструментарію вимірювання продуктивності управлінської праці, проблеми розвитку системного уявлення управління в статичі і динаміці, соціально-психологічні проблеми управління, проблеми організаційної поведінки, розвитку культури, ситуаційності управління. Саме за їхньою допомогою зміст управління як економічного процесу нині має тенденцію до постійного вдосконалення.

У контексті дослідження розвитку управління стійкістю підприємств як економічним процесом вагомий внесок у розвиток управлінської думки зробили В. Парето, М. Вебер та Й. Шумпетер. Принцип ефективності економічної системи, сформульований В. Парето, говорить про те, що ефективну економічну систему неможливо поліпшити без відповідного погіршення якихось її параметрів. У зв'язку з обмеженістю ресурсів і повним їхнім розподілом між виробництвом відповідно до принципу ефективності В. Парето, будь-яка зміна використання одного ресурсу тягне за собою зворотну зміну іншого або іншого виду ресурсів. Іншими словами, якщо неможливо збільшити абсолютну величину ресурсів, то будь-яка їхня зміна використання можлива тільки через зміну співвідношень їх застосування.

Вагомий внесок у розвиток управлінської думки як економічного процесу зробив М. Вебер, який розробив теорію бюрократичної побудови організації і, зокрема, системи управління. Він розглядав бюрократію як професіоналізм у сфері управління, який включає дилетантизм і який, на його думку, передбачає заміну "харизматичного" лідера, що характеризується, насамперед, яскравими індивідуальними рисами, на бюрократичного лідера, який володіє певними адміністративними навичками.

Ще одним науковим дослідженням розвитку управління як економічного процесу, на нашу думку, є поняття мікродинаміки, яке об'єднує такі людські якості, як ініціативність, винахідливість і дух підприємництва, що

їх можуть розвивати працівники за наявності необхідних передумов. Й. Шумпетер визначав ці якості як важливу рушійну силу технічного і комерційного розвитку та успіху не тільки підприємств, а й націй. Він запропонував поняття творчого руйнування, руйнування старих, неефективних структур і заміну їх новими, практичнішими способами задоволення потреб. Й. Шумпетер виділяв статичну і динамічну ефективність організації, враховуючи які можна досягти економічно стійких результатів діяльності підприємств.

У сучасній літературі в галузі менеджменту немає розбіжностей відносно ролі й призначення загальних функцій управління. Однак досі продовжуються дискусії відносно їхнього складу [3; 6; 8]. Прихильники американської моделі менеджменту — Мескон, Альберт і Хедоурі — виділяють чотири основні функції управління. Дослідники вітчизняної моделі поки що не визначилися у кількості загальних функцій, їхня класифікація у різних літературних джерелах коливається від шести (класифікація О.Е. Кузьміна) — восьми (класифікація Ф.І. Хміля) до сімнадцяти (класифікація Г.А. Колесника).

На наш погляд, управління як економічний процес необхідно пов'язувати не тільки з функціями, а й із завданнями управління. Як уже відомо, кожне завдання — це управлінські дії, які описуються метою, об'єктом управління, тимчасовим періодом її вирішення, інформаційними параметрами (входом, виходом). Відповідно до визначення, що "процес управління" є логічною послідовністю управлінських дій, тобто завдань управління, спрямованих на досягнення конкретного результату, яким є мета. Таким чином, зміст процесу управління відображає логічний взаємозв'язок вирішення завдань планування, організації, обліку, контролю, регулювання, аналізу і стимулювання, поєднання яких підпорядковане одній конкретній меті, що створює управлінський цикл або конкретний процес управління.

Зазначимо, що зміни зовнішнього середовища сьогодні стали такими складними, що традиційні класичні теорії організацій вже не забезпечують ефективного вирішення проблем змін на підприємстві. Проте не варто принижувати роль класичних теорій. Вони були прийнятні для своєї епохи і зробили можливим досягнення сучасного рівня розвитку управління стійкістю як економічною категорією.

Для розуміння того, чим є управління стійкістю як економічним процесом, розглянемо трактування його суті і змісту різними авторами, зокрема саме "управління". Будь-яке підприємство незалежно від виду, форми власності та організаційно-правового статусу, завжди потребує певної системи управління. Процес управління є тією продуктивною силою, яка об'єднує всі ресурсні елементи ділового підприємства і приводить їх в узгоджений рух. Суть менеджменту (управління) полягає в оптимальній трансформації ресурсів (землі, праці, капіталу) для досягнення поставленої мети. Однозначного визначення поняття "управління" серед фахівців поки що немає. Жодна з дефініцій не розкриває поняття "управління" повною мірою, а характеризує лише якусь одну з його сторін.

Процес управління стійкістю підприємства має складний характер, потребує урахування великої кіль-

кості чинників при прийнятті рішень, особливостей чинного законодавства, сучасних форм організації бізнесу, ринкової кон'юнктури та ін. Управління у широкому розумінні означає вплив на процес, об'єкт, систему для досягнення певних цілей. Для того, щоб з'явилася необхідність у менеджері, потрібна організація, тобто група людей, діяльність яких слід координувати. У свою чергу, для свідомого керування необхідний менеджеризм — спеціальна теорія управління, а щоб управління було ефективним, треба володіти мистецтвом керівництва. Теорія і мистецтво разом формують менеджмент.

Як відомо, феномен менеджменту зумовлений об'єктивною необхідністю, що впливає із суспільного характеру виробництва та інших видів діяльності. Адже будь-яке підприємство є складною виробничо-економічною системою, що включає техніко-технологічну базу, функціонально-виробничу і соціальну структуру, трудові й матеріальні ресурси, які перебувають у постійній взаємодії і динаміці. Задля ефективного досягнення цілей підприємства необхідна відповідна система управління, тобто певна сукупність органів і структурних підрозділів, що забезпечують прогнозування (передбачення) і координацію діяльності всіх ланок.

В умовах ринкової системи господарювання значення менеджменту набагато зростає. Посилення позицій у конкурентній боротьбі на ринку істотно залежить від організації та якості управління як економічної категорії. Тому раціональна організація удосконалення системи управління всіх без винятку суб'єктів господарювання має бути найважливішим чинником підвищення економічної стійкості підприємства. Система управління підприємством як економічна категорія становить особистий інтерес для керівника, а її вивчення й удосконалення є його постійним завданням. Управління стійкістю підприємства як економічним процесом повинно забезпечувати: збереження структури системи; підтримку режиму діяльності; реалізацію програм, цілей функціонування цих систем в умовах різних зовнішніх і внутрішніх впливів.

Потреба в управлінні, тобто у необхідності приймати рішення, з'являється тільки при виникненні проблем, пов'язаних з підтримкою стійкості підприємства. При цьому проблема у загальному випадку визначається двома станами: що задається (бажаним) і фактичним (прогнозованим). Неузгодженість між цими станами зумовлює необхідність вироблення управлінського рішення чи керівного впливу з метою приведення фактичного стану до бажаного. При цьому для забезпечення достатньо ефективного управління необхідний контроль за його реалізацією. У свою чергу, стійкість управління як економічний процес визначається властивістю системи зберігати свій первісний стан спокою чи руху в умовах зовнішніх впливів. Це є однією з найважливіших передумов для будь-якої системи, у тому числі і для системи управління [1, с. 67].

Завдяки аналізу існуючих підходів до системи управління можна сформулювати для неї загальне визначення: система управління — це сукупність усіх елементів, підсистем і комбінацій між ними, а також процесів, що забезпечують задане функціонування підприємства з відповідним рівнем стійкості [1, с. 68]. У свою

СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

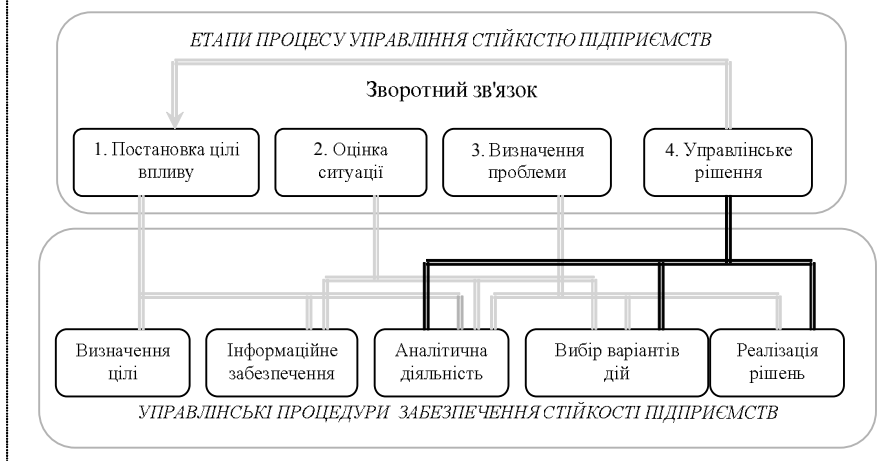

Рис. 1. Структура процесу управління стійкістю підприємств

чергу метою функціонування системи управління як економічного процесу є виробництво і реалізація управлінських впливів чи рішень для формування необхідної поведінки керованої системи (чи об'єкта управління) в умовах різних впливів навколишнього середовища для досягнення сформульованих цілей та економічно стійкого функціонування у подальшому. Як наукове поняття "процес управління" виступає в єдності змісту, структури та технології менеджменту [7, с. 133; 2, с. 69].

Зміст управління як економічного процесу розкривається через його функції, що є видами діяльності, за допомогою яких суб'єкт управління впливає на об'єкт управління. У аналізі управління як економічного процесу за змістом прийнято розрізняти його функції, підфункції, роботу і завдання. Правильно спроектований процес управління забезпечує успіх підприємству. Для того, щоб цей процес правильно спроектувати, необхідно знати внутрішню структуру та взаємозв'язки між окремими його елементами (рис. 1).

Етапи (елементи) процесу управління стійкістю як економічною категорією визначаються логічним взаємозв'язком управлінських категорій, що характеризують управлінську діяльність [7, с. 133]. Найчастіше виділяють наступні етапи (елементи) процесу управління стійкістю як економічним процесом.

1. Постановка цілі впливу. Управління — це завжди цілеспрямована діяльність, тобто конкретний бажаний результат людської діяльності, що називається метою. Тому процес управління стійкістю передбачає, насамперед, постановку цілі, заради якої він виконуватиметься. Кожному з процесів управління притаманна своя ціль, і якщо вона неправильно поставлена, то процес управління як економічна категорія буде неефективним, а іноді й шкідливим для економічно стійкої діяльності підприємства.

2. Оцінка ситуації. Ситуація — це стан керованої підсистеми або окремого об'єкта, який оцінюється відносно мети. Ситуація у процесі управління стійкістю виникає під впливом зміни характеристик внутрішніх змінних підприємства або чинників зовнішнього середовища, у якому працює підприємство. Ситуація може позитивно впливати на підприємство або окремий кон-

кретний об'єкт, підвищуючи тим самим його економічно стійкий стан, або негативно, послаблюючи його.

3. Визначення проблеми. Перелік проблем називається зіставленням бажаного і реально існуючого стану системи. Проблема передбачає виявлення основних протиріч у роботі підприємства, породженими ситуацією і умовами, необхідними для досягнення підприємством своєї мети. Завдяки визначенню характеру управлінської ситуації вдається виявити можливі заходи щодо усунення відхилень фактичного стану підприємства від бажаного.

4. Управлінське рішення. Конкретно вплив на ситуацію здійснюється через рішення. Рішення —

це заключний, відповідний етап у процесі управління стійкістю як економічною категорією. Саме на цьому етапі приводяться в дію людські, матеріальні та фінансові ресурси. Рішення акумулює в собі вдалі і невдалі спроби попередніх етапів процесу управління і відкидає неефективні.

ВИСНОВОК

Таким чином, основою успішного управління стійким підприємством є логічно пов'язаний набір стратегій розвитку, інвестиційних завдань, завдань основної діяльності і фінансово-економічної політики, де всі ці елементи посилюють дієвість кожного, а не суперечать один одному. При цьому особливо уважно треба вести пошук шляхів ефективного використання обмежених ресурсів та інвестування коштів у проекти, які приносять високі прибутки при мінімальному ризику, а отже, сприятимуть забезпеченню економічної стійкості підприємства.

Література:

1. Варналий З.С. Актуальные проблемы финансов малого предпринимательства Украины // Финансы Украины. — 2006. — № 10. — С. 28—30.
2. Василенко В.О. Антикризисное управление предприятием: навч. посібник. — К.: ЦУЛ, 2003. — 504 с.
3. Жигалов В.Т., Шимановська Л.М. Основы менеджмента и управлінської діяльності: підручник. — К.: Вища шк., 1994. — 223 с.
4. Завадський Й.С. Менеджмент: Management. — В 3 т. — Т.1. — 3-тє вид., доп. — К.: Вид-во Європ. ун-ту., 2001. — 542 с.
5. Мартыненко Н.М. Основы менеджмента: учебн. — К.: Каравелла, 2003. — С. 496.
6. Менеджмент организации: учебн. пособие — М.: ИНФРА-М, 2005. — 347 с.
7. Пушкар Р.М., Тарнавська Н.П. Менеджмент: теорія та практика: підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Тернопіль: Арт-бланш, 2003. — 490 с.
8. Хміль Ф.І. Менеджмент: підручник. — К.: Вища шк., 2005. — С. 351.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2012 р.